

Perszeusz és Androméda

Csillagászati séta a bécsi képtárban – 1. rész

Ismét itt az ősz. Egyre rövidebbek a nappalok, egyre korábban tűnnek fel a csillagok. Tavaly már megismerkedtünk az őszi égbolt egyik látványosságával, az Andromedaköddel (lásd a tavalyi évkönyv 34. oldalán). Androméda a környező csillagképekkel együtt egy görög monda szereplője. Az ókori legendák nagyon népszerűek voltak a reneszánsz és barokk művészek körében, így a Kunsthistorisches Museumban szinte az egész történetet végigkövethetjük a műalkotásokon. Irány tehát Bécs!

A Kunsthistorisches Museum Európa öt legnagyobb képtára közé tartozik. Dürer, Rubens, Rembrandt, Vermeer képeit csakúgy megcsodálhatjuk, mint Correggio, Raffaello, Tintoretto vagy Velázquez festményeit. A múzeum egyedülálló Bruegel gyűjteménye egy egész termet tölt be. Itt helyezték el a mindenki által jól ismert Babel tornyát is. A történelem eseményeit ismerve nem csodálkozunk azon, hogy a francia és az angol festészet meglehetősen hiányosan képviselteti magát, de rajtuk kívül szinte az összes híres festőtől láthatunk műalkotást a képtárban.

A császári magángyűjteményt először II. József tette hozzáférhetővé a nagyközönség számára, amikor 1781-ben a Belvedere palotában berendezett kiállítást megnyitotta a látogatók előtt, tíz évvel megelőzve a Louvre-t. A műveket keletkezésük sorrendjében, a művészeti iskolák szerint állították ki, innen származik a „kunsthistorisches” jelző. A Habsburgok birtokában lévő, Prágában, Madridban, Brüsszelben és más osztrák városokban fellelhető műtárgyakat Ferenc József vonta össze Bécsbe a XIX. század közepén.

A képtár mai épülete Ferenc József rendeletére készült, és 1891-ben nyílt meg. Az épület kupolájának tetején Héliosznak, a görög napisten szobrát helyezték el. Vessünk egy pillantást a lépcsőház mennyezetére, ahol Munkácsy Mihály hatalmas, 10x10 m-es freskója, A művészet felmagasztalása látható. A homlokzaton olvasható felirat szerint („A művészet és az ókor emlékeinek – I. Ferenc József császár”) az épületben a festményeken kívül értékes ókori (egyiptomi, görög, római), szobrászati és iparművészeti gyűjtemény is megtekinthető. Itt láthatjuk többek között a nagy-szentmiklósi aranykincset.

A képtár az első emeleten helyezkedik el. A nagy terem (I. – XV. terem) sorozatát kisebb terem veszik körbe (1. – 24. terem). A római számmal, illetve arab számokkal jelzett termeket követve bejárhatjuk a képtárat.

TIZIANO Vecellio (1490-1576): Danaé (1554, I. terem)

Csillagászati sétánk első állomása az I. terem, ahol elkezdődik Perszeusz és Androméda története. Akrisziosznak, Argolisz királyának azt jósták, hogy unokája

meg fogja ölni. Ezért börtönbe záratta leányát, Danaét. Zeusznak azonban megtetszett a gyönyörű királylány, és arany esőcseppek alakjában hatolt be a fogolyhoz. Ezt a pillanatot ragadta meg Tiziano. A velencei művész többször megfestette Danaét. Nápolyban és Madridban is látható egy-egy hasonló témájú képe.

Zeusz látogatása nem maradt következmények nélkül. Amikor megszületett Danaé fia, Perszeusznak nevezte el. Akrisziosz félelmében az anyjával együtt egy falárába zárta a gyermeket, és bedobta a tengerbe. Egy halász mentette meg őket Szeriphosz szigetén, így kerültek Polüdektész királyhoz.

Pieter Pauwel RUBENS (1577-1640): Medusza feje (1617, XIII. terem)

Az I. teremből térjünk vissza a folyosóra, majd átellenben a XV-ös termen keresztülvágvva (Rembrandt, Ruisdael!) Rubens festményeihez érünk. A roppant termékeny művész műalkotásaival tele vannak az európai galériák. Bécsben három teremben csodálhatjuk meg műveit, köztük a Bundácskát és utolsó önarcképét.

De térjünk vissza a görög meséhez! Perszeusz megmentése óta jó néhány év telt el. Polüdektész szerelmes lett Danaéba, és egyre toladóbb módon ostromolta. Amikor kosarat kapott, megpróbálta erőszakkal magáévá tenni. Perszeusz azonban megvédte anyját. Polüdektész a békesség érdekében ajándékot kért Perszeusztól. Felszólította, hogy hozza el neki Medusza, a kígyóhajú szörny fejét, aminek láttán kővé dermed az ember az iszonyattól.

Medusza egykor gyönyörű fiatal lány volt, akibe beleszeretett Poszeidón, a tenger istene. A könnyelmű szerelmesek Athéné Akropoliszon lévő templomában ölelkeztek. Az istennő haragjában nagy fogú, lógó nyelvű, kígyóhajú szörnyeteggé változtatta Meduszát. A tengeri medúzák nem véletlenül kapták nevüket, rojtos, kocsonyás testük valóban emlékeztet Medusza fejére.

Athéné segített Perszeusznak a feladat végrehajtásában. Először elvitte Számosz szigetére, ahol megmutatta neki Medusza képmását, hogy meg tudja különböztetni hasonlóan csúf nővéreitől, a Gorgóktól. Megajándékozta egy tükörfényes pajzsral, így nem kellett ránéznie a szörnyre.

Perszeusznak szüksége volt a Sztix nimfái által őrzött szárnyas sarukra, bűvös tarisznyára és láthatatlanná tévő fekete sisakra is. Megkereste a nimfákat az Atlasz-hegység lábánál, majd megszerezte a varázserejű eszközöket. A saruk segítségével elrepült a Gorgókhöz, akik éppen aludtak a Medusza által kővé változtatott ember- és állatfigurák között. A pajzson látható tükörkép segítségével levágta Medusza fejét. A holttestből előugrott egy szárnyas ló is, Pégaszosz. Pégaszosz egyébként Poszeidón és Medusza viszonyából származott. Perszeusz felpattant a lóra, így menekült el a Gorgók elől.

Napnyugtakor leszállt Atlasz titán palotájánál, aki kétségbe vonta Medusza megölését. Ezért Perszeusz megmutatta neki a fejet, amitől Atlasz sziklás hegységgé vált. Feje az az égbe vesző hegycsúcs, amely örök időnkig támasztja az ég boltozatát. Perszeusz ezután visszaindult Polüdektészhez. A tarsolyából kicsöpögő vér Líbia vidékére hullott. A vércseppekből mérgekígyók keltek ki, amik tönkretették és homoksivataggá változtatták a vidéket.

Amikor Perszeusz visszatért újáról, elfordított fejjel megmutatta a szörny fejét Polüdektésznek, aki mulatozó társaival együtt nyomban kővé vált. A kör alakban sorakozó sziklákat még ma is mutogatják Szeriphoszbán.

**Cellini Perszeusz-szobra
Firenzében**

Medusza fejét végül Pallasz Athéné kapta meg, aki mellvértjére erősítette. Zeusz szintén Medusza-fejet viselt a pajzsán. Példája alapján a görög hősök ugyancsak Medusza képmásával díszítették pajzsukat és vértjüket, ezzel ijesztgették az ellenséget. De a görög pékek is Gorgó-álarcokat festettek kemencéikre, hogy a kíváncsiskodók ne kukucsáljanak be, mert akkor a huzat tönkreteszi a kenyeret. Egy Medusza-fejet megtekinthetünk a Szépművészeti Múzeum antik gyűjteményében található domborművön.

Medusza és Perszeusz története több újkori művészt megragadott. Caravaggio egy bőrpajzsra festette meg a kíghajú szörnyet (Firenze, Uffizi), Canova (Vatikán) és Benvenuto Cellini (Firenze, Piazza della Signoria) pedig szobrot formált a fejet tartó Perszeusszal.

A Perseus csillagkép egyik csillaga változtatja a fényességét, időnként elhalványul. Az arabok Al Ra's Al Ghul-nak (Algol) nevezték el a csillagot, ami változó szellemet jelent. Lehet, hogy már a görögök is ezzel a tulajdonságával kapcsolták össze Medusza félelmetes hatását.

Medusza feje

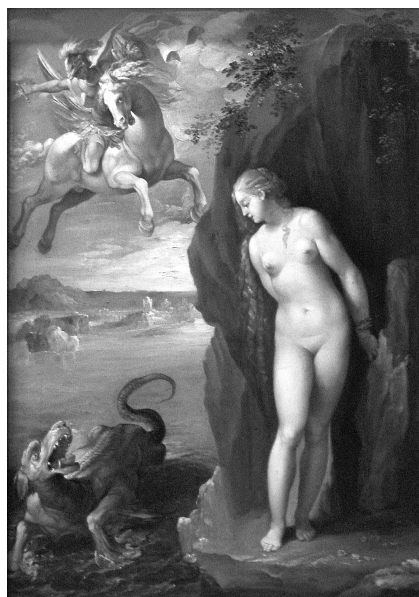
*egy görög domborművön
a budapesti Szépművészeti Múzeumban*

**Giuseppe CESARI (1568-1640):
Perszeusz megmenti Andromédát
(1602, 11. terem)**

Térjünk vissza ismét a folyosóra, majd a VII., VI. és V. termen áthaladva lépünk be a kisebb 11. terembe. Itt láthatjuk az olasz manierista művész alkotását, aki sok mitológiai témája között megfestette a hazafelé tartó Perszeusz egyik kalandját.

Androméda Képheusz etióp király és felesége, Kassziopéia leánya volt. Kassziopéia azzal kérkedett, hogy ő is, meg leánya is szebb, mint a Néreiszek, a tengeri nimfák. A Néreiszek panaszt emeltek Poszeidónnál, aki egy tengeri szörnyet szabadított az országra. Csak akkor lehetett reményük a menekülésre, ha Andromédát feláldozzák a szörnynek. Alattvalói kényszerítették a királyt, hogy Andromédát meztelenül láncolja egy sziklához, hadd falja fel a szörnyeteg.

Perszeusz hazafelé éppen a szikla fölött haladt el. Leszállt, és gyorsan kikérdezte a kétségbeesett szülőket. Miután megígérték neki, hogy feleségül veheti a lányt, ismét a levegőbe emelkedett, megölte a tengeri szörnyet, és kiszabadította Andromédát.

Képheusz kelleetlenül egyezett bele az esküvőbe, mert előzőleg Andromédát már odaígérték Agénórnak, a szidóni király testvérének. Kassziopéia hívására Agénór egy fegyveres csapat élén megérkezett az ünnepségre, és magának követelte Andromédát. Képheusz azonnal visszavonta Perszeusznak adott szavát, mert Agénór már előbb megkérte a lányt. Kassziopéia ádázul még halált is kiáltott Perszeuszra. Perszeusz azonban előkapta Medúza fejét, így a kétszáz fegyveres kővé változott.

Később Androméda sok gyereket szült Perszeusznak, jól végződött a szerelmi történet. Egyik unokájuk Héraklész volt, a híres hős. A görög mondák szerint Perszeusz alapította meg Mükéné. Azért nevezte így el, mert amikor megszomjazott, kibújt a földből egy gomba (mükosz), és vízszugarat lövellt ki magából.

Plinius szerint Androméda bilincseinek nyomát még sokáig mutogatták Ioppé közelében egy sziklán. A tengeri szörny csontjai pedig magában a városban voltak kiállítva, amíg Marcus Aemilius Scaurus Rómába nem szállította azokat.

Perszeuszon és Andromédán kívül Képheuszt és Kassziopéiát szintén megtaláljuk a csillagképek között (lásd a tavalyi évkönyvben szereplő csillagtérképet). Hitszegéséért Kassziopéia egy bevásárlókosárba van kötözve, amely tavasztól ősziig a nyílásával lefelé fordul, így bűnhődik a királyné.

Perszeusz és Androméda története a mai napig megihletti a művészeket. Edward Burne-Jones a XIX. században egész sorozatot készített a történet epizódjaiból, de megemlíthetjük Benczúr Gyula festményét vagy Stróbl Alajos Perszeusz-szobrát. Érdekes, hogy néhány képen Perszeusz Pégaszoszon lovagol, máskor pedig a szárnyas saruk emelik a levegőbe. Kempelen Farkas Androméda és Perszeusz című egyfelvonásos melodrámájához Zimmermann Antal komponált zenét. A darabot 1781-ben mutatták be Bécsben.

XVII. századi óra a bécsi képtárban

A felnyitott fedél tükrében megfigyelhetjük az Androméda megmentését ábrázoló miniatúrát.

Perszeusz és Androméda története sok középkori mondában éledt újra. Angelika hercegnőt például Nagy Károly a bajor herceg őrizetére bízta, de tengerészek elrabolták. Ebuda szigetén meztelenül egy sziklához láncolták, hogy feláldozzák Orcának, a tengeri szörnynek. Ruggiero (Rüdiger) lovag egy varázsló hippogriffjén (szárnyas paripáján) megmenti a hercegnőt, bár nem sikerül megölnie a szörnyet. Ruggiero eléggé méltatlan módon szerelmi ellenszolgáltatást várna tetteért, amire Angelika nem hajlandó.

Így menekülnie kell. A tovább bonyolódó történetet számos középkori feldolgozásban olvashatjuk, Händel pedig Alcina címmel operát írt belőle.

A bécsi Képzőművészeti Akadémia képtárában Johann Peter Krafft (1780-1856) festménye Rüdigert és Angelikát ábrázolja a hippogriffen. A kép Torquato Tasso hősköltéményét illusztrálja. Megfigyelhetjük rajta a szárnyas paripát, a láncokat, a tengeri szörnyet – szóval Perszeusz és Androméda történetének összes kellékét.

Egy pillantás az órákra megmutatja, hogy nagyon elment az idő, pedig csak néhány képet néztünk meg. Jövőre folytatjuk, mert a bécsi képtár festményei még sok csillagkép mondáját illusztrálják!

**Krafft: Jelenet Torquato Tasso
Rüdiger és Angelikájából**

Juhász Tibor

Köszönet Benedek Saroltának, amiért rátalált Angelika történetére.

Javasolt irodalom:

Dommermuth-Gudrich, Gerold: 50 híres mítosz (Alexandra Kiadó, 2004)
Graves, Robert: Görög mítoszok, képes kiadás (Európa Könyvkiadó, 1985)
Graves, Robert: Görög mítoszok I.-II. (Szukits Könyvkiadó, 2001-2002)
Zamarovsky, Vojtech: Istenek és hősök a görög-római mondavilágban
(Móra Könyvkiadó, 1970)

*Tiziano és Rubens festményének forrása: Web Gallery of Art (www.wga.hu)
A többi felvételt a szerző készítette.*